

ВНЕСОК УЧЕНОГО А.Є. ЗАЙКЕВИЧА У РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ

Горденко С.І.

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав-Хмельницький Київської області)*

На теренах сучасної України почав роботу з організації дослідних полів А.Є. Зайкевич у той період, коли в Росії ще фактично не було дослідних установ (за винятком декількох дослідних полів при спеціальних навчальних закладах, котрі використовували головним чином, для учбово-демонстраційних цілей, та дослідних ділянок у деяких приватних маєтках).

Наслідуючи починання Д.І. Менделєєва (керівника дослідів Імператорського вільного економічного товариства), А.Є. Зайкевич у межах діяльності ХТСГ організував у 1880–1893 рр. у десятиох бурякосійних губерніях чорноземної смуги лісостепової зони 33 дослідних поля, які працювали понад 11 років.

Перша мережа дослідних установ ХТСГ створювалася переважно в маєтках великих цукрозаводчиків. Причиною цього стала, з одного боку, нестача коштів, з іншого – зацікавленість цукрозаводчиків дослідною справою. Недоліком такої організації роботи була зміна кількості й місця розташування дослідних установ, недотримання прийнятої програми досліджень. У той же час це дозволяло встановити тісний зв'язок між дослідними установами й практичним господарством.

Перше дослідне поле під керівництвом А.Є. Зайкевича було організовано в 1880 р. у Тростянці Охтирського повіту на Харківщині, у маєтку поміщика Л.Е. Кеніга. Тростянецьке дослідне поле проіснувало до 1886 р. Згодом було відкрито Білоколодязьне (1882), Гаврилівське (1883), Студенківське (1884), Морочанське (1884), Краснянське (1884), Троїцьке (1885), Шебекінське (1885), Ново-Таволжанське (1888), Хотенське та Млинівське (1890) дослідні поля.

Аналіз програм показав, що оскільки дослідні поля знаходилися в зоні промислового вирощування цукрових буряків: було поставлено завдання з'ясувати кращі економічні сорти культури для місцевого господарства; визначити метод добору коренеплодів, враховуючи їх цукристість; дослідити вплив мінеральних добрив і способів їх внесення на врожайність культури.

Проте деякі з дослідних полів мали інший напрямок досліджень: було розпочато серію дослідів з питань вирощування та селекції зернових культур (Студенківське); агротехніки вирощування картоплі та кукурудзи (Краснянське, Троїцьке, Шебекінське); живлення зернових: впливу суперфосфатного добрива на врожай культурних рослин відповідно до програми Міністерства державного майна (Морочанське, Ново-Таволжанське); сорто випробування ярої пшениці за завданням Міністерства фінансів (Хотенське); впливу добрив селітри та врожайність і якість турецького тютюну (Млинівське).

Через відсутність фінансування зазначені поля мережі ХТСГ функціонували нетривалий час. На 1891 р. лише два поля – Морочанське та

Ново-Таволжанське продовжували дослідити. Підсумовуючи багаторічну працю агрономів-дослідників у 1881–1890 рр., можна виділити найголовніші здобутки. По-перше, знайдений А.Є. Зайкевичем метод визначення цукристості коренеплодів буряка за їх питомою вагою знайшов своє застосування серед виробників цукру того часу. По-друге, було з'ясовано економічно вигідні сорти основних культур для даної місцевості. По-третє, доведено, що акліматизовані місцеві сорти цукрових буряків за вмістом цукру та врожайністю не поступалися закордонним.

Велике значення на той час мали результати з агротехніки та живлення. Необхідно вказати на три основні заслуги вченого. По-перше, було встановлено та обґрунтовано доведено можливість і доцільність удобрювати чорноземні ґрунти. По-друге, вказувалося на вирішальне значення норм добрив. По-третє, була доведена перевага рядкового внесення мінеральних добрив.

Заслугою А.Є. Зайкевича методологічного характеру була розробка першого методичного документа програмного характеру – «Інструкції для опытных полей» (1892), у якій учений закріпив основні вимоги до проведення польових дослідів. Подальші програми дослідних вітчизняних установ спиралися на вказаний документ.

За фінансового сприяння В.А. Бобринського у 1892–1893 рр. А.Є. Зайкевич організував другу мережу цукрових дослідних полів у межах дослідних установ ХТСТГ, мета яких полягала в ознайомленні господарів цукрових районів із виробництвом власного насіння буряка. На 1892 р. друга мережа нараховувала до 14 дослідних полів, у 1893 р. мережа дослідних полів у господарствах цукрозаводчиків розширилася до 23 установ. Дослідні поля було розташовано в Київській, Подільській, Волинській, Харківській, Чернігівській, Курській, Самарській та Тамбовській губерніях.

Зібраний матеріал став загальним здобутком для промислового рослинництва країни, зокрема буряківництва. Результати цих багаторічних досліджень були обґрунтовані в звітах професора за 1892–1893 рр. Під час досліджень А.Є. Зайкевич з'ясував та довів позитивні властивості та переваги вітчизняного насіння.

За період з 1881 по 1902 рр. А.Є. Зайкевичем було засновано 33 дослідних поля. Найбільш тривалий час діяло Морочанське дослідне поле – 12 років, Ново-Таволжанське – 10 років, Тростянецьке та Білоколодязьне – по 6 років. Переважна частина досліджень стосувалася цукробурякового виробництва. Згодом на базі дослідних полів було створено перші дослідні установи, деякі з них існують і нині (наприклад, Іванівська дослідна станція).

Крім вказаних здобутків, необхідно вказати на важливу роль А.Є. Зайкевича в створенні таких дослідних установ, як Полтавське та Харківське дослідні поля, що згодом стали відомими дослідними установами.